

Д.Л. ЯЩУК, аспір. НТУУ «КПІ», Київ

ВИЯВЛЕННЯ СУТНОСТІ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА АНАЛІЗ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

У статті визначається сутність оборотного капіталу підприємства поглядами різних закордонних та вітчизняних вчених. Особлива увага приділяється аналізу оборотного капіталу на підприємствах та визначенню його ефективного використання.

This article defines the essence of working capital enterprise views of various domestic and foreign scientists. Special attention is paid to the analysis of working capital in the business and determining its effective use.

Постановка проблеми. Як відомо одним з найважливіших факторів успіху будь-якого підприємства є організація ефективного управління його оборотним капіталом, саме тому виявлення його сутності та аналіз використання дуже важливий на сьогоднішній день для всіх підприємств. Особливо актуальним це стає в теперішній кризовий період. У рамках цієї задачі уряд здійснює роботу із гармонізації українського законодавства з міжнародним. Створення більш сприятливого інвестиційного клімату підштовхне міжнародні компанії до більш активного виходу на український ринок, що ми вже спостерігаємо протягом декількох останніх років, наприклад, на ринку мережних роздрібних супермаркетів. Для українських компаній це означає серйозне загострення конкурентної боротьби. Досвідчені західні компанії, як правило, мають якісно збалансовані джерела фінансування, більш дешеві ніж в українських підприємств. Вітчизняні підприємства, що збираються конкурувати з міжнародними повинні шукати шляхи підвищення ефективності свого бізнесу. У даній статті ми хотіли б визначити сутність оборотного капіталу та проаналізувати його використання, що на нашу думку є дуже важливим функціонування підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільш повно і деталізовано зміст сучасних теорій корпоративного управління викладено у зарубіжних підручниках і монографіях, багато з яких перекладено українською і російською мовами. Серед них – праці К. Уолша, Е.Джонса, Є.Ф. Бріггема, Г. Арнольда та інших. Є розробки вітчизняних авторів, які враховують особливості національного економічного, політичного і корпоративного розвитку. До них відноситься серія підручників І.О. Бланка, О.Д.Василик, А.М. Поддєрьогіна, О.С. Стоянової, Л.Г. Суботовської, Г.Б. Поляка, О.О. Терещенка.

Метою даного дослідження є виявлення сутності оборотного капіталу та аналіз його ефективного використання

Виклад основного матеріалу. У західній літературі під оборотним капіталом розуміють категорію «працюючий капітал» (working capital). У роботі американських економістів Юджина, Бріггема і Льюїса С. Гапенського «Фінансовий менеджмент» наведені дві дефініції працюючого капіталу: 1) валовий працюючий капітал (gross working capital), під яким розуміють поточні активи; 2) чистий працюючий капітал (net working capital), під яким розуміють різницю між поточними активами і поточними пасивами. [1]

У працях інших англійських і американських авторів працюючий капітал визначається як різниця між поточними активами і поточними пасивами, що характеризує ступінь ліквідності короткострокової фінансової діяльності. Перевищення поточних активів над короткостроковими зобов'язаннями розглядається як капітал, що перебуває в обігу. Така думка виражена в працях Глена Арнольда, Кярана Уолша, Стефана Росса й інших. [2]

Управління працюючим капіталом передбачає прийняття рішень як за поточними активами, так і за поточними пасивами. У середньому 50—55 % капіталу корпорації вкладається у валовий працюючий капітал. Фінансові менеджери корпорації до 60 % свого ділового часу присвячують вирішенню питань, пов'язаних із формуванням і фінансуванням працюючого капіталу.

До поточних активів відносять статті: грошові кошти (cash); вкладення в цінні папери (marketable securities); рахунки до одержання, тобто дебітори (accounts receivable); товарно-матеріальні запаси (inventories). Поточні пасиви, тобто джерела фінансування, можна розділити на дві частини: перша — короткострокові пасиви, друга — довгострокові позички, що погашаються в цьому році. До першої належать статті: рахунки до оплати, тобто кредити (accounts payable); нараховані, але не оплачені витрати (accrued expenses); нараховані податки (accrued taxes); короткостроковий борг (notes payable). Друга частина являє собою довгостроковий борг, що за термінами погашається в даному фінансовому році (Current maturities of long-term debt).

Поточні активи за своєю природою дуже мобільні. Вони можуть змінюватися щодня і навіть щогодини. У кожному випадку мають бути вирішені питання їх фінансування, тобто визначені поточні зобов'язання. Менеджер постійно мусить вирішувати, наприклад, такі питання: на яку суму існує потреба в товарно-матеріальних запасах і як знайти кошти для їх фінансування?

Ефективність оборотного капіталу

Оборотний капітал, як зазначається у фінансовій літературі, являє собою «рухливу область — грошовий кругообіг, у якому гроші на якийсь період перетворюються в матеріали, робочу силу і накладні витрати, а потім знаходять первісну форму. Це означає, що управління цим капіталом, по суті, є управління часом» (курсив наш. — В.С.). Отже, принцип «час — це гроші» наявний в управлінні оборотним капіталом. Практично фінансові менеджери, визначаючи завдання в управлінні оборотом капіталу, прагнуть реалізувати головну мету підприємництва: підвищення економічної віддачі від вкладень,

тобто зростання прибутку. Завдання менеджера полягає в скороченні сум, інвестованих у короткострокові (поточні) активи, та їх зв'язку з рішеннями в маркетингу й організації збуту виробленої продукції.

У фінансовій літературі наводиться класичний приклад підвищення ефективності оборотного капіталу. Генрі Форд, запустивши у виробництво модель автомобіля Т, вирішив фарбувати її тільки в чорний колір і продавати торговельним агентам, як тільки вона сходить із конвеєра, за готівку, тобто не в кредит. Це дало змогу йому скоротити вкладення в оборотний капітал і сприяло розширенню виробництва продукції. [3]

Вкладення капіталу повинно бути ефективним. Під ефективністю використання капіталу розуміють величину прибутку на одну гривню вкладеного капіталу. Ефективність капіталу – комплексне поняття, що враховує використання обігових коштів, основних фондів, нематеріальних активів. Тому аналіз ефективності капіталу проводиться по складовим частинам зобов'язань, потім робиться загальний аналіз.

1. **Ефективність використання** обігових коштів характеризується перш за все їх **оборотністю**. Під оборотністю розуміємо час проходження коштами різних стадій виробництва та обігу. Час, за який обігові кошти знаходяться в обігу, тобто послідовно переходять з однієї стадії в іншу, складає період обігу оборотних коштів. Оборотність обігових коштів вимірюється терміном одного обороту в днях (оборотність обігових коштів в днях) або кількістю оборотів за звітний період (коефіцієнт оборотності). Термін одного обороту в днях являє собою відношення суми середнього залишку обігових коштів до суми одnodенної виручки за аналізуємий період.

$$Z = \frac{O \times t}{T} \times 100\%;$$

де Z – оборотність обігових коштів, дн.;

O – середній залишок обігових коштів, грн.;

t – число днів аналізуємого періоду (90, 360);

T – виручка від реалізації продукції за аналізуємий період, грн.

Середній залишок коштів визначається як середня хронологічного моментного ряду, розрахована по сукупності значення показника в різні моменти часу:

$$O = \frac{\left(\frac{1}{2} O_1 + O_2 + \dots + \frac{1}{2} O_n \right)}{(P - 1)} \times 100\%;$$

де O_1, O_2, O_n – залишок обігових коштів на перше число кожного місяця, грн.;

P – число місяців.

Коефіцієнт оборотності коштів характеризує розмір обсягу виручки від реалізації в розрахунку на одну гривню обігових коштів. Він визначається

як співвідношення суми виручки від реалізації продукції до середнього залишку обігових коштів по формулі:

$$K_o = \frac{T}{O} \times 100\%;$$

де K_o – коефіцієнт оборотності коштів,
 T – виручка від реалізації продукції за аналізуємий період, грн.;
 O – середній залишок обігових коштів, грн.

Маємо:

На початок звітної періоду: $K_o = 490223 : 38740 = 12,65$;

На кінець звітної періоду: $K_o = 941524 : 39274 = 23,97$.

Коефіцієнт оборотності коштів – це **фондовіддача** оборотних коштів. Зростання його свідчить про більш ефективне використання обігових коштів. В цей же час він показує число оборотів обігових коштів за аналізуємий період та може бути розрахований діленням кількості днів аналізованого періоду на термін одного обороту в днях (оборотність в днях):

$$K_o = \frac{t}{Z} \times 100\%;$$

де K_o – коефіцієнт оборотності, обороти;
 t – число днів аналізованого періоду (90,360);
 Z – оборотність обігових коштів в днях.

Маємо:

На початок періоду: $K_o = 360 : 28,45 = 12,65$;

На кінець періоду: $K_o = 360 : 15,02 = 23,97$.

Важливим показником ефективності використання обігових коштів є також **коефіцієнт завантаження коштів в обігу**. Коефіцієнт завантаження коштів в обігу характеризує суму обігових коштів, авансованих на одну гривню виручки від реалізації продукції. Коефіцієнт завантаження коштів в обігу – відношення середнього залишку обігових коштів до суми виручки від реалізації продукції:

$$K_z = \frac{O}{T} \times 100\%;$$

де K_z – коефіцієнт завантаження коштів в обороті, коп.;
 O – середній залишок обігових коштів, грн.;
 T – виручка від реалізації продукції за аналізуємий період, грн.;
100 – перевід гривень в копійки.

Маємо:

На початок періоду: $K_z = 38740 : 490223 \times 100 = 7,9$;

На кінець періоду: $K_z = 39274 : 941524 \times 100 = 4,17$.

Чим менше коефіцієнт завантаження коштів в обороті, тим ефективніше використовуються обігові кошти.

Таблиця 1 - Аналіз оборотності обігових коштів господарського суб'єкта

№ п/п	Показники	№ рядка	Минулий рік	Звітний рік	Зміни
			1	2	3
1	Виручка, тис. грн.	010	490223 (Ф.2 гр.4 стр.010)	941524 (Ф.2 гр.3 стр.010)	451301 (гр.2 – гр.1)
2	Кількість днів аналізованого періоду	020	360	360	- (гр.2 – гр.1)
3	Ододенна виручка	030	1361,73 (стр.010 : стр.020)	2615,34 (стр.010 : стр.020)	1253,61 (гр.2 – гр.1)
4	Середній залишок обігових коштів, тис. грн.	040	38740 (ф.1 “Баланс” гр.3 + гр.4 з стр.100 по стр.250 : 2)	39274 (ф.1 “Баланс” гр.3 + гр.4 з стр.100 по стр.250 : 2)	534 (гр.2 – гр.1)
5	Тривалість одного обороту, днів	050	28,45 (стр.040 : стр.030)	15,02 (стр.040 : стр.030)	-13,43 (гр.2 – гр.1)
6	Коефіцієнт оборотності коштів, обороти	060	12,65	23,97	11,32 (гр.2 – гр.1)
7	Коефіцієнт завантаженості коштів в обороті	070	7,90	4,17	-3,73 (гр.2 – гр.1)

З даних таблиці 1 видно, що оборотність обігових коштів господарського суб'єкта за рік знизилась на 13,43 дні (з 28,45 до 15,02), що призвело до збільшення коефіцієнту оборотності коштів на 11,32 обороти (з 12,65 до 23,97) та зниження коефіцієнту завантаженості коштів в обороті на 3,73 коп. (з 7,9 до 4,17). Збільшення швидкості обороту обігових коштів на 13,43 дні стало результатом впливу двох факторів: збільшення (зменшення) обсягу виручки на 451301 тис. грн. (з 490223 до 941524 тис. грн.) та збільшення (зменшення) середнього залишку обігових коштів на 534 тис. грн. (з 38740 до 39274 тис. грн.). Взагалі, збільшення середнього залишку обігових коштів негативно вплинуло на швидкість обороту обігових коштів, але мало незначний вплив на загальний результат.

Вплив кожного з цих факторів на загальне збільшення швидкості оборотності обігових коштів характеризується наступним:

- збільшення обсягу виручки прискорило оборотність коштів на 13,64 дні ($38740 : 2615,34 - 28,45 = 13,64$);

- зростання середнього залишку обігових коштів на 1253,61 тис. грн. знизило оборотність обігових коштів на 0,2 дні ($1253,61 : 2615,34 = 0,2$).

Разом: $- 13,64 + 0,2 = 13,44$ дні.

Зростання швидкості оборотності коштів відволікло з обороту грошових коштів у сумі 35647,08 тис. грн. ($13,43 \times 2615,34$).

Величину економічного ефекту, отриманого від зростання темпу оборотності обігових коштів, можна визначити, використовуючи коефіцієнт завантаженості коштів в обороті. Так, якщо в минулому році для отримання однієї гривні виручки було витрачено 7,9 коп., то у звітному році – 4,17 коп., тобто на 3,73 коп. на одну гривню виручки менше. Таким чином, загальна сума прибутку від зростання темпу обороту обігових коштів із загального обсягу виручки складає:

$3,73 \times 941524 : 100 = 35118,85$ тис. грн. (різниця в 528,23 пояснюється округленням при розрахунках).

2. Ефективність використання основних засобів вимірюється показниками **фондовіддачі та фондомісткості**. Фондовіддача основних засобів визначається відношенням обсягу виручки від реалізації продукції до середньої вартості основних засобів:

$$\Phi = \frac{T}{C} \times 100\%;$$

де Φ – фондовіддача, грн.;

T – обсяг виручки від реалізації продукції, грн.;

C – середньорічна вартість основних засобів, грн.

Фондомісткість продукції це величина, зворотна фондовіддачі. Вона характеризує затрати основних коштів (в копійках), авансованих на одну гривню виручки від реалізації продукції.

$$\Phi_e = \frac{C}{T} \times 100\%;$$

де Φ_e – фондомісткість продукції, коп.;

C – середньорічна вартість основних засобів, грн.;

T – виручка від реалізації продукції, грн.;

100 – перевід гривень в копійки.[4]

Отже, виходячи з вищенаведеного можна сказати, що у сучасних умовах вкрай важливо правильно визначати потребу в оборотних коштах. Оборотні кошти підприємства повинні бути розподілені по всіх стадіях кругообігу у відповідній формі й у мінімальному, але достатньому обсязі. Наднормативні запаси відволікають з обігу грошові кошти, свідчать про недоліки матеріально-технічного забезпечення, неритмічності процесів виробництва і реалізації продукції. Усе це приводить до омертвіння ресурсів, їхньому неефективному використанню.

Як відомо, критерієм ефективності керування оборотними коштами служить фактор часу. Чим довше оборотні кошти перебувають в одній і тій

же формі (грошовій або товарній), тим за інших рівних умов нижче ефективність їхнього використання, і навпаки.

Список використаної літератури: 1. *Brigham E. F., Gapenski L. C. Financial Management: Theory and Practice Fifth Ed.* — Chicago, N.Y. etc: Dryden Press, 1988. — P. 644. 2. *Arnold G. Corporate Financial Management.* — Financial Times, Prentice Hall, 1998. — P. 543; *Уолли К. Ключевые показатели менеджмента.* — М.: Дело, 2000. — С. 47. 3. *Джонс Э. Деловые финансы: Пер. с англ.* — М.: Олимп-Бизнес, 1998. — С. 300. 4. *Л. Г. Суботовська* «Методичні рекомендації з аналізу фінансово-господарської діяльності» (навчально-методичний посібник). — К.:ДІПК, 2005. — 151с.

Надійшла до редколегії 27.11.10